

7. LA CONFIGURACIÓ DE L'ESTAT LIBERAL (1833-1874)

La primera **guerra carlina** (1833-39) enfrontà els isabelins, defensors d'Isabel i del liberalisme, i els carlins, defensors de Carles II de l'Antic Règim (germà de Ferran VII). El **carlisme**, tradicionalista i antiliberal, estava format per noblesa rural, clergat i camperols del País Basc, Navarra, Catalunya, Aragó i València. La qüestió foral va fer guanyar adeptes. Els carlins es presentaven com a defensors del foralisme i de totes les peculiaritats econòmiques del sistema tradicional. Es va agrupar en un lema carlí “*Déu, Pàtria i Furs*”, defensors de la legitimitat absoluta, de la preeminència de l'Església catòlica, i de la conservació d'un sistema foral particularista. La **causa isabelina** era formada per l'alta noblesa, funcionaris, jerarquia militar... La regent Maria Cristina es va apropar als liberals, per tal de defensar el tro de la seva filla a canvi de mantenir el predomini econòmic i la propietat de les terres dels liberals. La burgesia aspirava a endegar les reformes liberals, la base popular volia millorar la seva situació de misèria i marginació accedint a les llibertats polítiques i reformes econòmiques del liberalisme.

S'inicià una guerra de set anys que va implicar tota la societat. L'aixecament carlí es va iniciar a Catalunya i va ser minoritari i marginal. Aprofitant que l'exèrcit isabelí es trobava a Navarra i al País Basc lluitant contra l'exèrcit carlí comandat pel general Zumalacárregui, els carlins catalans es van reorganitzar però sense triomf. A la resta d'Espanya els carlins no van arribar a controlar ni una sola ciutat, ni van aconseguir d'estendre el conflicte al conjunt del territori. Van controlar l'àmbit rural, utilitzant una tàctica de guerrilles. Zumalacárregui va aconseguir organitzar un exèrcit però amb la seva mort l'exèrcit va ser acorralat per les forces liberals comandades pel general Espartero. El 1837, va marcar l'inici de la fi del carlisme militarment. Amb el Conveni de Bergara, acord entre el govern liberal i els dirigents carlins, acaba la guerra al front basconavarrés, a canvi del manteniment dels furs i de la inclusió de les tropes carlines a l'exèrcit.

La revolució liberal i els progressistes (1833-1843) corresponen a les **Regències** de Maria Cristina i el general Espartero. A la mort de Ferran VII **Maria Cristina** es va fer càrrec de la Regència, atesa a la minoria d'edat de la seva filla Isabel. Al mateix temps es produí un aixecament carlí (Guerra Civil que durà set anys). Maria Cristina pensava introduir petites reformes en l'ordenament polític social vigent i arribar a un acord amb els carlins. Però, la reina va haver de fer concessions reformadores per guanyar-se l'adhesió dels liberals a la causa isabelina. Va nomenar a un liberalista, Martínez de la Rosa, com a primer ministre, va promulgar un Estatut Reial el 1834, que era una Carta atorgada que no reconeixia la sobirania nacional ni la separació de poders. Donava amplis poders al monarca i establia unes Corts formades per dues cambres: una per als aristòcrates i l'altre per un cos electoral elegit. La divisió del liberalisme que s'havia produït en el Trienni Liberal es va consolidar. Al costat de la corona estava el liberalisme moderat i, els progressistes van manifestar el seu descontent i lluita. Així es va produir una evolució per part de la monarquia des de l'absolutisme moderat al liberalisme progressista que suposarà enfrontaments constants al llarg de tot el període.

L'any 1835 un moviment revolucionari de la burgesia urbana contra el moderantisme va provocar molts desordres de masses i la crema de convents. A Catalunya, es va cremar la fàbrica catalana Bonaplata (primera gran indústria del

vapor). Davant la situació, la regent va cridar a formar un govern liberal progressista, Mendizábal, que inicia un seguit de reformes progressistes. Van assumir la tasca de desmantellar les institucions de l'Antic Règim, la liberalització de l'economia i d'implantar un règim liberal, constitucional i de monarquia parlamentària. A més van iniciar una reforma agrària que incloïa tres aspectes essencials:

- La **dissolució del règim senyorial**, segons la qual s'abolien els delmes eclesiàstics i els senyors perdien les seves atribucions jurisdiccionals però conservaven la propietat de les terres que els pagesos no poguessin acreditar documentalment com a pròpies. Així, els pagesos perdien tota mena de dret i, els senyors es convertien en el nou propietari agrari.
- **Desvinculació**, a partir de la qual s'alliberaren les terres dels patrimonis vinculats i els propietaris les van poder vendre sense cap treva.
- **Desamortització**: venda de les terres de l'Església i els Ajuntaments, amb les quals es va constituir lots de propietats que van ser venuts en subhastes públiques. Així, aconseguí recursos financers i va poder organitzar i armar l'exèrcit contra el carlisme.

L'any 1836 amb la destitució de Mendizábal es va produir una revolta dels sectors progressistes a les ciutats i va fer evident la necessitat d'un règim constitucional i l'establiment d'un model social i econòmic liberal. Després de l'aixecament progressista la regent es va decidir a tornar a cridar els progressistes al poder i a restablir la Constitució de Cadis.

L'any 1837 es promulgà una **nova Constitució**, la segona Constitució liberal espanyola. Aquesta acceptava les tesis del liberalisme conservador que conferia a la Corona el poder moderador, es mantenia el principi de sobirania nacional, es declaraven drets dels ciutadans, la divisió de poders i l'absència de no reconèixer l'Estat catòlic. S'introduí una segona cambra (el Senat), es concediren més poders a la Corona i el sistema electoral fou censatari i restringit. Aprovada la Constitució es convocaren eleccions al 1837 i els moderats van obtenir-ne la majoria. Maria Cristina, abans de donar suport, va dimitir i va marxar a l'exili passant la regència a mans del general **Espartero**, un heroi de la guerra carlina amb un marcat caràcter autoritari. El 1842 va anunciar un aranzel lliurecanvista que obria el mercat espanyol als teixits de cotó anglesos amenaçant d'aquesta manera la indústria catalana. La burgesia que veia perillar la seva indústria i els seus llocs de treball va donar lloc a un aixecament de Barcelona. Espartero va ordenar bombardejar la ciutat. Durant el seu mandat els progressistes continuaran al poder amb la oposició dels moderats, d'una part de l'exèrcit i amb una divisió interna del govern que posava en evidència la manca d'aptituds polítiques d'Espartero. El 1843 Espartero va abandonar la regència i es va exiliar a Anglaterra. Per no haver de nomenar un tercer regent, les Corts decidiren avançar la majoria d'edat d'**Isabel II** i la van proclamar reina als 13 anys.

Els dos grans partits de l'època isabelina van ser els moderats i els progressistes. Representaven els dos grans corrents del liberalisme del segle XIX i defensaven un sistema monàrquic constitucionalista personificat en la monarquia d'Isabel II.

Els **moderats** eren un grup heterogeni format per terratinents, grans comerciants i intel·lectuals conservadors amb la vella noblesa, l'alt clergat i els alts comandaments militars. Eren defensors de la propietat privada i van utilitzar el sufragi censatari (vot reservat a aquells que posseïen béns o rendes) per impedir l'accés de les classes populars a la política. També defensaren el principi de la sobirania compartida entre les Corts i la Corona, atorgant-li els poders polítics, i volien limitar els drets individuals i

col·lectius. A més, van defensar la confessionalitat catòlica de l'Estat i la influència ideològica de l'Església catòlica.

Els **progressistes** eren formats pels sectors burgesos i urbans. Defensaven el principi de sobirania nacional sense límits i el predomini de les Corts. No atorgaven a la Corona la seva intervenció directa en la política. Partidaris d'enfortir els poders locals i defensaven amplis drets individuals i col·lectius. Mantenien el principi de sufragi censatari però més ampli. Estaven a favor de la reforma agrària i de la restricció de la influència eclesial

L'**exèrcit** va tenir presència política constant. Era l'encarregada de controlar l'ordre públic, la màxima autoritat en els freqüents estats d'excepció i la principal beneficiària dels recursos de l'Estat. L'exèrcit va actuar com a braç executor de la conspiració política.

L'exèrcit i la restricció del dret de vot va marginar la majoria dels ciutadans. Es crearen dos elements populars de l'organització política i de la defensa armada: les **Juntes** i la **Milícia Nacional**. Les Juntes sorgeixen en moments de crisi, de manera espontània i es reclamen com a representants de la voluntat popular. La Milícia Nacional, creada per les Corts de Cadis com una força armada alternativa a l'exèrcit regular, va ser l'arma que forjava la burgesia i la menestralia urbana per vetllar per la defensa del liberalisme.

Les eleccions del 1844, realitzades amb sufragi censatari (on la població amb dret a vot representava un 1%), obtingueren majoria **els moderats**. El **general Narváez** fou nomenat cap de govern i es va voler assentar un liberalisme conservador. Entre les primeres actuacions d'aquest govern destaca la reforma de la Constitució progressista de 1837 de la que va sortir una nova, la **Constitució de 1845**, que en va resultar la peça clau del règim moderat. Aquesta defensa la sobirania conjunta del rei i les Corts que s'organitzaven en dues cambres: el Congrés i el Senat. Van intentar millorar les relacions amb l'Església que reflectiria en la signatura del **Concordat amb la Santa Seu** (1851), i que estaria vigent amb petites diferències fins l'any 1931. En aquest s'establí la suspensió de la venda dels béns de l'Església desamortitzats, el retorn dels no venuts i el finançament públic del culte i el clergat; es ratificava la religió catòlica com a única de la nació. A més, el govern va construir una estructura d'Estat liberal sota els principis de la centralització i la uniformització política i administrativa i el més estricte control de l'ordre públic. Es va dividir el territori peninsular en 49 províncies dirigides pels respectius governadors, nomenats directament per la reina i que aglutinaven els principals càrrecs polítics de la província. Només el País Basc i Navarra van conservar els antics drets forals. Es va fer una reforma fiscal i d'Hisenda; s'aprovà el Codi Penal del 1851, es va regular el sistema d'instrucció pública, amb plans d'estudi únics a tot el territori (Llei Moyano) i es va adoptar un únic sistema de pesos i mesures. A més, per mantenir l'ordre públic es crearia la Guàrdia Civil un cos armat d'organització militar, però amb funcions civils que va néixer l'any 1844 i de la qual cap govern posterior en va prescindir.

Els moderats en el seu govern van tenir **l'oposició** de l'ala esquerra dels progressistes (Partit Demòcrata), que reclamaven l'ampliació de les llibertats col·lectives i individuals, el sufragi universal masculí o judicis amb jurats populars. També s'hi oposaven els carlins i entre 1846-49 esclataria la segona guerra carlina o guerra dels matiners. Les causes de l'aixecament van ser les males collites que van fer augmentar el preu del pa i agreujaren les condicions de vida, juntament amb la crisi de la indústria tèxtil que va provocar un gran malestar a les ciutats. També trobem l'oposició del grup socialista i del partit demòcrata.

Durant el Regnat d'Isabel II, entre 1854 i 1856 va tenir lloc el **Bienni Progressista**. Isabel II va cridar a formar govern el militar progressista **Espartero** i va nomenar ministre de guerra el general **O'Donnell**. Durant dos anys es van restaurar els principis del progressisme, s'elaborà una Constitució (1856) que no arribaria a ser promulgada i un conjunt de reformes econòmiques: nova desamortització i la construcció d'una xarxa de ferrocarril que quedaria regulada en la Llei General de Ferrocarrils (1855). Espartero haurà de fer front a una greu conflictivitat social que tindria com a impulsors els diferents moviments obrers que evidenciarien el seu descontentament de forma violenta. La conflictivitat va agreujar i va provocar la dimissió d'Espartero i la seva substitució a O'Donnell. Entre 1856-63, restauraria els principis del moderantisme i amb el suport de diferents caps liberals crearia la "**Unión Liberal**", grup polític que pretenia allunyar-se dels radicalismes i centrar-se en la modernització de l'Estat. Els unionistes van fer una política exterior activa i agressiva que juntament amb el desgast del govern i les successives conspiracions dels progressistes i dels propis moderats, acabaria provocant la dimissió d'O'Donnell. Entre el 1863-68, presidit per Narváez, el moderantisme governà de manera autoritària, al marge de les Corts i, marginant tots els grups polítics, exercint una forta repressió. Aquests fets provocaran un canvi que implicarà la mateixa monarquia isabelina.

Al 1860 s'inicià una **crisi financera** davant les inversions ferroviàries no rendibles. En conseqüència el valor de les accions ferroviàries a la Borsa van caure estrepitosament, així com també, el Deute Públic i altres entitats financeres. Aquesta crisi va coincidir amb una greu **crisi industrial**. La guerra de Secessió d'EUA va interrompre les exportacions de cotó generant una pujada dels preus, que no va poder fer front el sector cotoner català, i un descens de la demanda. L'any 1866, es va iniciar una **crisi de subsistències**, provocada pe les males collites que van provocar una carestia del blat. La fam va obrir un clima de violència. Aleshores, la població es va alçar contra la monarquia isabelina. A l'estiu del 1867, després del tancament de les Corts, un **moviment insurreccional** es va estendre per Catalunya. Al 1866, l'oposició va unificar les seves accions per acabar amb el moderantisme al poder. Es tractava del **Pacte d'Ostende** que posava les bases mínimes per a una acció revolucionària. El pacte antiisabelí establiria la forma de govern (monarquia o república) per sufragi universal. Més tard, amb la mort d'O'Donnell es van unir els unionistes, i va acabar el regnat d'Isabel II.

Al setembre de 1868 va tenir lloc la revolta coneguda com "**Gloriosa**", contra el govern d'Isabel II. A moltes ciutats espanyoles es van formar **Juntes Revolucionàries** que van fer crides al poble. A Barcelona, la Junta, que aviat fou la Junta del Principat, estava dirigida per republicans i progressistes, i va iniciar l'enderrocament de la Ciutadella. Així, el govern i la Corona es van trobar totalment aïllats, en conseqüència, el govern va haver de dimitir i Isabel es va exiliar. Aleshores el poder passà a les Juntes Revolucionàries, que van assumir la direcció de la revolta. Els signants del Pacte d'Ostende (sobretot unionistes i progressistes) van prendre la direcció del moviment i van formar un **Govern provisional**, format sols per progressistes, Prim, i unionistes, Serrano. Mentre que els sectors més radicals, demòcrates i republicans, van ser marginats del poder.

Serrano i Prim van impulsar un conjunt de reformes i va convocar eleccions a Corts constituents. Les eleccions, celebrades per sufragi universal masculí, van donar la victòria a la coalició governamental (progressistes, unionistes i demòcrates). A Catalunya es va produir un triomf espectacular dels republicans federals. Es va promulgar una nova **Constitució** l'any **1869**, que proclamava la sobirania nacional, el

sufragi universal maculí, declaració d'amplis drets i la llibertat de residència, ensenyament o culte i la inviolabilitat del conreu. La monarquia es va mantenir com a forma de govern atorgant al rei el poder executiu (divisió de poders) i convertint-se en una monarquia democràtica i parlamentària. Gràcies a l'ampliació de les llibertats públiques van arribar a Espanyar idees internacionalistes com l'anarquisme i el socialisme.

També es varen fer **reformes polítiques econòmiques**. Es va suprimir la contribució de consums, que va ser substituïda per un impost personal i universal. Degut a la caòtica situació d'Hisenda, es van veure obligats a vendre o fer concessions del patrimoni miner. A més a més, es van liberalitzar els intercanvis exteriors amb la Llei de Bases aranzelàries (lliurecanvisme), la qual cosa va afectar molt els industrials cotoners catalans i els propietaris cerealistes de l'interior,

Però totes aquestes reformes van frustrar moltes de les reivindicacions populars: la forma de govern monàrquica, el manteniment del culte, i l'intacte model socioeconòmic. Així, es va iniciar una forta conflictivitat social reivindicant el repartiment de terres per part dels treballadors del camp; la supressió dels consums i les quintes o les pujades de preu (ciutats). Finalment, es va radicalitzar un primer moviment obrer que demanava millores salarials i en les condicions de vida. A Catalunya, els republicans van encarnar aquest descontentament i quan el govern imposà l'estat de guerra, Catalunya va ser molt reprimida.

Tenint en compte la Constitució que declarava l'Estat com una monarquia democràtica, va caldre trobar un monarca que substituís els Borbons. Prim va ser qui es va encarregar de buscar un candidat, que el trobà en la persona d'**Amadeu de Savoia**, de la casa italiana, que tenia una concepció democràtica del paper de la monarquia. El nou monarca fou elegit per les Corts rei d'Espanya el novembre de 1870, més tard Prim va ser assassinat. Amadeu I inicià la seva monarquia constitucional amb l'oposició dels moderats, fidels als Borbons; de l'Església; de l'elit del diner; dels carlins; dels sectors republicans, camperols i proletaris.

Els sectors carlins es van tornar alçar l'any 1872 defensant Carles VII (**tercera guerra carlina**). A més, paral·lelament, des del 1868, s'havia iniciat una **revolta a Cuba** animada pels criolls cubans que reivindicaven l'abolició de l'esclavitud, però que Amadeu no va poder concedir per l'oposició dels sectors econòmics espanyols.

L'any 1872 van tenir lloc insurreccions de caràcter federalista, on es combinava l'acció dels republicans amb les idees internacionalistes, que van inestabilitzar el règim. Cal afegir també el progressiu distanciament de gran part de la població de la monarquia. Finalment, l'any 1873, l'oposició del carlisme, el moderantisme i l'obrerisme van acabar amb el regnat d'Amadeu i la coalició governamental.

Les Corts van decidir sotmetre a votació la proclamació d'una **república** que va ser aprovada al febrer del 1873. Però, gran part de la cambra era monàrquica i el seu vot a favor del sistema republicà va ser una estratègia a llarg termini per fer temps amb el retorn dels Borbons. Així, els únics partidaris d'aquesta eren els republicans (Partit Demòcrata Republicà Federal). Estaven dirigits per **Pi i Margall** i defensaven iniciar unes reformes socials i polítiques: la supressió de les "quintes", de l'esclavitud, i el laïcisme de l'Estat. El **federalisme** defensava la realització de pactes establerts entre els diferents pobles. També tenia el suport de la petita burgesia, de les classes populars urbanes i un sector camperol. La República fou ben rebuda pels catalans, els quals reclamaven l'Estat Català. El primer president fou el català Estanislau Figueras que va aconseguir la dissolució de les Juntes i el cessament de les revoltes populars. Més tard

va ser nomenat president Pi i Margall que va definir una República federal. I va redactar un projecte de Constitució.

El 1873 es va estendre el conflicte carlí, a Cuba la guerra continuava i, a més, es van alçar zones en cantons independents. Això va fer que Pi i Margall dimitís, que va ser substituït per Salmerón, el qual va iniciar una acció militar contra el moviment. Salmerón també va dimitir i va ser substituït per Castelar, que defensà un republicanisme més conservador.

Castelar no tenia la majoria a les Corts i, per això, va decidir suspendre-les. Va haver de dimitir i el general Pavía van envair l'hemicicle i va dissoldre per la força l'Assembles.

Al desembre de 1874, el pronunciament militar de Martínez Campos va proclamar rei d'Espanya **Alfons XII**. Alfons va signar el **Manifest de Sanhurst** que sintetitzava un règim monàrquic de signe conservador i catòlic garantint el funcionament del sistema polític liberal.